

Appels en peren

“Wist je dat het aantal zelfmoorden in Nederland bijna twee keer zo hoog is als het aantal dodelijke verkeersslachtoffers?” Met deze woorden opent BNN-reporter Filemon Wesselink in 2009 de televisieavond over ‘zelfmoord’ waarmee suïcidepreventieorganisatie ‘113online’ aan Nederland geïntroduceerd werd en ‘online’ ging.¹

Publiciste Heleen Crul schrijft in een recent artikel in NRC Handelsblad, waarin zij het taboe van zelfdoding ter sprake brengt en een pleidooi houdt voor ‘nationale preventie’: “Ongeveer 30.000 mensen doen in ons land jaarlijks een mislukte poging tot zelfmoord. Elk jaar maken zo’n 1500 mensen een eind aan hun leven, waaronder 300 jongeren. Dat getal overtreft het aantal verkeers- of AIDS-slachtoffers.”²

In *Handboek Suïcidaal gedrag* staat geschreven: “In de leeftijdsgroep tien tot twintig jaar sterven in Nederland ongeveer 50 jongeren per jaar door suïcide (CBS, 2002), in Vlaanderen zijn dat er ongeveer veertig. Deze getallen maken suïcide tot de derde doodsoorzaak onder meisjes in de leeftijd van 15-19 jaar, voorafgegaan door respectievelijk verkeersongevallen en kanker, en tweede doodsoorzaak onder jongens in deze leeftijdscategorie, voorafgegaan door verkeersongevallen (CBS, 2002).”³

Cheap trick?

Slechts drie voorbeelden, maar het moet indruk maken op toehoorders, en op lezers, indien een spreker, of schrijver, een vergelijking maakt tussen het aantal zelfdodingen (onder jongeren) en het aantal (jeugdige) verkeersslachtoffers (en niet het aantal jeugdige BlackBerry- of Breezergebruikers). “Zo!”, denkt de argeloze luisteraar of lezer, “Da’s niet mis: meer zelfdodingen dan verkeersslachtoffers!” Is het echter wel eerlijk om die vergelijking te maken, is de intentie oprecht om die cijfers op elkaar te betrekken? Er wordt een verband gesuggereerd: als we reeksen van ‘doden’ combineren dan zeggen we iets ‘belangwekkends’. Maar hebben we niet juist te maken met twee volstrekt verschillende categorieën van gebeurtenissen? Als het om ‘zelfmoord’ gaat, mag verondersteld worden dat er op de een of andere manier sprake is van een keuze – de jongere/oudere had mogelijk ook anders kunnen beslissen. Een verkeersongeluk met dodelijke afloop wordt meestentijds niet opzettelijk veroorzaakt; dat geldt ook voor kanker of AIDS, dat overkomt iemand. De enige overeenkomst, zo lijkt mij, zit ‘m in het –mogelijk– dramatische karakter van het verlies van leven voor de *nabestaanden*. Ook de oorzaken die ten grondslag liggen aan de dood door eigen hand en aan een ongeluk, liggen voor beide (tenzij een ongeluk ook zo is *bedoeld*) mijlenver uiteen.

Als de twee categorieën niets met elkaar van doen hebben, wat is de reden dat de vergelijking *toch* ingezet wordt? Wordt zelfdoding daardoor erger? Valt het aantal verkeersslachtoffers dan wel mee? Betreft het iets heel ernstigs, iets dat eigenlijk niet acceptabel is? Gaat het om effectbejag: wordt een *sofistisch* instrument ingezet om de aandacht te trekken en/of vast te houden?

Bij nadere bestudering wordt duidelijk dat toehoorder en lezer bedrogen worden. Waar juist naar gekeken moet (of mag) worden is de context waaruit een dode voortkomt. Het is de vaak complexe situatie waarin, het zijn niet zelden onontwarbare kluwens aan gebeurtenissen waardoor een bepaalde stand van zaken zich voordoet; soms gewild en aangestuurd (regie in eigen handen), soms voortkomend uit een mate van controleverlies. Het is deze complexiteit die de beperkte waarde van gebruik van statistische cijfers onderschrijft: een dergelijk getal onthult niets over achtergrond, aanleiding, motivatie, etc. Een getal is een kwantitatieve aanduiding, niet een kwalitatieve. *Wat dient te geschieden*, wil een pleidooi om zelfdoding (of een verkeersongeluk) te voorkomen steekhoudend zijn, is het terugbrengen van getallen uit statistieken naar de menselijke maat, naar het individu en diens particuliere bestaan.

Preventie

Niettemin, schermen met aantallen (of generaliseren) kan imponeren (zeker als je een cabaretier bent, dan krijg je zelfs de zaal plat). Voor één verkeersslachtoffer komt de burgemeester zijn bed niet uit; als een touringcar uit de bocht vliegt en inrijdt op een tentenkamp vol met Occupy-demonstranten en er zijn tientallen slachtoffers, loopt hij voorop in een stille tocht – en zorgt hij voor extra verkeersdrempels. Als er jaarlijks slechts één persoon zijn hoofd op de treinrails legt en de dienstregeling van de NS klopt, zouden er geen astronomische bedragen in preventieprogramma’s gestoken worden – in het opwerpen van drempels, hekken, tegen de dood. Zelfdoding – wat in het leven van de één de uitkomst is van een

¹ <http://sites.bnn.nl/page/themazelfmoord>

² NRC Weekend zaterdag 7 & zondag 8 januari 2012

³ Dr. C. van Heeringen (red.), *Handboek Suïcidaal gedrag*; Utrecht, *De Tijdstroom*, 2007 p. 271

haast voorspelbare loop der gebeurtenissen, is voor een ander volstrekt onwaarschijnlijk.⁴ En als de groep ‘onwaarschijnlijken’ groot is en blijft, en politieke macht verkrijgt, wordt een mechanisme van (mogelijk goedbedoelde) bemoeizorg gecreëerd en vorm gegeven in diverse maatschappelijke instituties. De maat van de ander wordt zo tot het maatpak van de één. Preventie en bevoogding zijn twee zijden van eenzelfde medaille – preventie draagt altijd een moralistisch geurtje bij zich: ‘*het mag eigenlijk niet...*’

Preventie wordt immer gepresenteerd als hét wapen bij het terugdringen van maatschappelijk ongewenste *aantallen* (suïcides, verkeersongelukken, kilo’s, rokers, etc.), wordt beargumenteerd vanuit ‘wat goed is voor de samenleving’ en is dus bovenindividueel. Collectieve, overheidsgestuurde preventie ontleent daarmee het individu (jong of oud) zijn of haar persoonlijke verantwoordelijkheid – of het nu gaat om het nuttigen van een Big Mac of een overdosis pillen, of om het dragen van autogordels of ‘handvast’ bellen achter het stuur.

Wat dient te geschieden is het stevig vasthouden van die eigen verantwoordelijkheid omdat daarmee juist een belangrijke insteek geboden wordt om met iemand in gesprek te gaan over dringende levens(einde)vragen: dan kan er gekeken worden naar wat die persoon er zelf van vindt en niet wat anderen van en ‘voor’ hem/haar vinden.

Zelfmoord of zelfdoding?

Zowel Heleen Crul als 113online (op de website) spreken over ‘zelfmoord’. Nu is de discussie over het gebruik van de terminologie al langere tijd gaande. Aan ‘zelfmoord’ kleeft iets misdadigs, net als aan ‘moord’. Iemand vermoorden betekent het leven van een ander mens beëindigen zonder dat daar toestemming voor is verkregen – en er vanuit gaande dat iemands leven diens eigendom is, dan is er minimaal een ethische grens overschreden.⁵ Wanneer moord en zelfmoord als analoog aan elkaar beschouwd worden, moet gesteld worden dat iemand die *zichzelf* vermoordt een misdaad pleegt, en wel tegen zichzelf (en niet jegens een ander). Maar is dat zo? Is iemand in ‘overtreding’ indien hij/zij zichzelf doodt, op eenzelfde wijze als een ander vermoord wordt? Neen!⁶ Indien nu niemand een plicht tot leven heeft, volgt daaruit dat niemand de plicht heeft in leven te blijven voor zijn naasten. Vanuit deze redenering is het beëindigen van het eigen leven geen misdaad en is ‘zelfdoding’ derhalve een béter begrip dan ‘zelfmoord’ want ethisch zonder meer *toelaatbaar*: je neemt weg wat van jezelf is.

Het blijven gebruiken van ‘zelfmoord’ in een discussie die aanleiding zou moeten geven tot meer open(hartig)heid over wat jongeren zoal bezighoudt, zal het taboe niet beslechten – immers praten over ‘moord’ (al of niet gekoppeld aan ‘zelf’) draagt afkeuring en verwerping in zich. Het hanteren van het begrip ‘zelfmoord’ draagt zo bij aan de maatschappelijk sterke motivatie om het wapen van preventie in te zetten waarmee ‘zelfdoding’ als reëel *menselijke* keuze te ontkennen en te bestrijden valt.

—

⁴ Heleen Crul in de NRC-bijdrage: “Maar voor de meesten van ons is zelfmoord zo onvoorstelbaar omdat we van het leven houden.”

⁵ Indien iemand er voor kiest zijn leven te *laten* beëindigen zou gesproken kunnen over ‘doden’. Denk aan de arts die euthanasie toepast.

⁶ Ik ga hier uit van de zelfbeschikkingsgedachte. Vooralsnog heb ik geen steekhoudend *argument* gehoord van het tegendeel: namelijk dat iemand behoort aan een ander of aan iets anders. Politiek, militair of religieus geweld laat ik hier buiten beschouwing omdat dergelijk geweld voortkomt uit een gebrek aan argumenten.